

DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.42787>

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 07.04.2020
Kabul Tarihi: 15.09.2020
On-line Yayın: 26.10.2020

ArticleType: Research article
Submitted: 07.04.2020
Accepted: 15.09.2020
Published Online: 26.10.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Sağlam, M.A.(2020). Kadro Dergisinin / Hareketinin Kırsala Bakışı. *Journal of History School*, 48, 3450-3477.

KADRO DERGİSİNİN / HAREKETİNİN KIRSALA BAKIŞI

Muhammet Ali SAĞLAM¹

Öz

Türkiye iktisadi düşüncesinde temel sorun alanlarından biri olan kırsal; özellikle geç dönem Osmanlısından Erken Cumhuriyet dönemine kadar baskın bir şekilde terakki/modernleşme hegemonik söylemi içinde sıkça ele alınmıştır. Bir düşünüş sürekliliğini içeren bu bakış açısında kırsal sorunsal alanları; mülkiyet eşitsizliği, tarımda makineleşme, verimlilik, borçlandırma mekanizmaları, tefecilik vs. sıkça gündem konuları olmuşlardır. 29 krizine geç kapitalistleşmenin erken evresinde yakalanan bir ülke olarak Türkiye; toplumun en geniş kesimini içeren kırsal ile sınırlı kalmayan krizle kronikleşen sorunlarına iktisadi devlet müdahaleciliği/devlet kapitalizmi ile çözümler üretmek adına aydınları sahneye davet etmiştir. Kadro hareketi Peker, İnönü, Ağaoğlu, Başar ve Bayar ile birlikte bu davete icabet eden ve kırsalı da içine alan pek çok konuda yönetici elitlere fikri telkinlerde bulunan bir dergi olarak sahnede yerini almıştır. Bu çalışmada terrakki/kalkınmacı söylem etrafında kırsalın sorunsal alanlarının kadro yazarlarınca nasıl ele alındığı incelenmiştir. Bu bağlamda yukarıda temel sorunsal alanları olarak tarif edilen konuların nasıl ele alındığı dönemselsel/düşünsel arka planları ile birlikte açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler; Kadro Dergisi, Kırsal, İktisadi Düşünce, Tefecilik, Derebeylik, Kalkınma

¹Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı, alisaglam@artvin.edu.tr, Orcid: 0000-0001-6617-7958.

Rural Overview of The Kadro Journal / Movement

Abstract

Rural as a fundamental problem field of the Turkish economic thought has been frequently treated under the hegemonic discourse of modernization beginning with the late Ottoman Period till Early Republican Period. The problem fields related with the rural such as property inequality, mechanisation in agriculture, productivity, debt-making mechanisms, and usury were frequently becoming a point of order within the parameteres of this perspective which expresses a continuity in thinking. Turkey, which was caught to the 1929 crisis in its earlier phases of capitalist development, invited to the forefront intellectuals in order to formulate policies in line with state inteventionism/state capitalism to the increasingly chronic economic crisis effectinng not only rural classes but larger stratas of the society. Kadro movements with Peker, İnönü, Ağaoğlu, Başar and Bayar gave response to this invitation and through a journal formulate ideas to state elites about various aspects of society including rural problems. This study analyses how Kadro writers dealt with the problem areas of rural life within the framework of developmentalist discourse. In this context, the study tries to clarify how the problem fields mentioned above was engaged with the analysis of the functioning periodical/mental framework.

Key Words: Kadro Journal, Rural, Economic Thought, Usury, Feudality, Development

GİRİŞ

Geç dönem Osmanlısından Erken Cumhuriyet’e oradan kalkınma söyleminin baş tacı edildiği 1960’lı yıllara kadar temel tartışma alanlarından biri ülkenin kalkınmasında sanayi öncelikli bir terakki/kalkınma modeli mi yoksa tarım öncelikli bir terakki/kalkınma modelinin mi önceleneceğidir. Bu tartışma bazı yazarların vurguladığı gibi yeni Türkiye’nin zorunlu koşullarından dolayı; önce tarım ve tarımsal birikime yoğunlaşırken zamanla yapısal değişimin de bir sonucu olarak sanayiye merkeze alan söyleme evrilmiştir. Üretimde verim artışını bölüşüme düşen miktar artışının nedeni gören terakkici/kalkınmacı perspektif; bu varsayımdan hareketle sektörlerin gelişme kapasitesini esas hedeflerden görür. Bu bakış açısının “doğal” sonucu kalkınmanın önündeki her türden engeli de ortadan kaldırmayı meşru gören bir söylemi üretmekten geri durmamasıdır. Bu kalkınmacı perspektifin “doğal” sonucu olarak geleneksel kırsal örgütlenmeleri kalkınmaya katkı sunmadıkça terakkinin önünde engel olarak görülmekle kalmamış aynı zamanda tasfiye edilmesi gereken yapılar olarak ta vurgulanmıştır. Bu bağlamda hangi iktisadi okul olursa olsun geleneksel kırsal iktisadi örgütlenmeleri küresel, ulusal, bölgesel ve yerel iktisadi ağların parçası olmasına methiye dizen bir söylemi süreklileştirmekten geri durmamıştır.

Kalkınma etrafındaki tartışmanın 19. yüzyıl başından günümüze kadar ki evriminde tarımın üretim mekânı olarak kırsal etrafındaki tartışmasında modernitenin merkeze alındığı bir olumlama/olumsuzla seti şeklinde sınıflandırma yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kırsal ileri-geri ülkeler, feodalizm-kapitalizm, skolastik düşünce-aydınlanma, teknolojik gerilik-sıçrama gibi pek çok karşıtlık önermesi üzerinden tartışılmıştır. Zıtlıkların ötesinde tarımın kapitalizme eklemlenmesinin yaratacağı sıçrama/sömürü ilişkileri ve dolayısıyla bu iki durumun terakki/kalkınma ile olan ilişkisi de bir başka süreklilik gösteren nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha da ötesinde kırsaldaki toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıktığı toplumsal yapıya dair tartışmaları da içeren bir süreklilik ve çeşitlilikte devam edegelen bir başka alan olmuştur. Kırsalın çok yönlü tartışmanın öznesi olması doğası gereği düşünürlerin de kırsal konusundaki tartışmalara farklı bakış açıları etrafında katılmalarına neden olmuştur.

Aydınların bu tartışmayı yürütürken esas olarak kırsalın toplumsal analizine dair yönelimlerinin yanı sıra kırsalda daha eşitlikçi bir toplumsal örgütlenme modeline gidilmesi arzusu da çözüm olarak ortaya koydukları bir alan olarak evrile gelmiştir. Dolayısıyla kırsalın dönüşümü teraaki/kalkınma perspektifinde; bir taraftan kırsal örgütlenmesinin kapitalizmin/modernizmin istençleri doğrultusunda dönüştürülmesini içerir iken diğer taraftan ise homojen/daha eşitlikçi bir toplum idealinin değişen tonlarını içeren bir bağlamda üretilmişlerdir. Bu noktada kapitalist/sosyalist devletin işlevini içeren pek çok öneri de vurgulanmıştır. Bunlar içinde mülkiyet dağılımından, kredi mekanizmalarına, teknoloji aktarımından, mekânın köylüler arasında daha eşitlikçi dağılımına kadar pekçok alanda devletin müdahalesini öneren seçkiler, aydınlar tarafından defaatle önerilmiştir. Bu dönüşüm ve söylemin kendisinin en dikkat çeken evrelerinden birisi 1930’lar dünyasıdır. Bu bağlamda hem dünyada hem de Türkiye’de köy ve köycülük etrafında hayli bir tartışma yapılmıştır. Bu dönemin tartışmalardaki yerinin önemli temsil alanlarından bir de Kadro dergisinde ele alınan kırsala dair metinlerdir.

Bu çalışmanın esas amacı yukarıdaki hattan kopmadan söz konusu bu düşün hatları içinde Erken Cumhuriyet döneminde yaşanan kırsal tartışmalarıyla sınırlı olmayan ve kurucu kadroya perspektif oluşturma konusunda çaba içine giren/davet edilen bir dergi çevresinin 36 sayı süren serüveni içinde kırsal ile ilgili bakışını sorunsallaştırmaktadır. Erken Cumhuriyet döneminin kritik eşiklerinden olan 1929 krizi sonrası ekonomik süreç ve krizin siyasal alandaki yansıması olan Serbest Cumhuriyet Fırkası “deneyimi” ile açığa çıkan politik gerilim etrafında iktidara iktisadi ve siyasal alanlarda politika belirlemede yardımcı olmak adına sahneye davet ettiği düşün aktörlerinden olan Kadro dergisi çevresi siyasal,

sosyal ve ekonomik alanda hükümetin politikaları konusunda çekingende olsa telkin edici bir misyon üstlenmesi/rıza üretmesi ile dikkate değer bir dergi çevresidir. Kırsalın sosyal yapısı ve bu yapının ortaya çıkardığı eşitsizlikleri, borçlanma, kırsalın dönüşümü vs. gibi pek çok konuda yazılar kaleme alan düşün insanları devletçilik politikasıyla sınırlı olmamak üzere yönetici kadrolara belirli aralıklarla fikri telkinlerde bulunma gayreti içinde olmuşlardır.

1. Kadro Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Konumlanması Etrafındaki Tartışmanın Çerçevesi

Kadro dergisi 1932-34 yılları arasında çıkan ve temelde inkılap içinde olan bir ülkenin inkılabına katkıda bulunmak amacıyla davet edilmiş bir hareketin kendini ifade alanı bulduğu dönemin en önemli mecmualarındandır. Kadro dergisi ve kadro hareketi arasındaki farka dikkat çeken Nas Kadro dergisi yazarları içinde öne çıkan beş yazarın esasında Kadro hareketini temsil ettiğini buna karşılık ise Kadro dergisinin daha geniş bir yazar kitlesinin kendini ifade ettiği bir mecmua olduğunu hatırd tutulması gerektiğini vurgular (Nas,2008). O vakit öncelikle Kadro hareketinin öncülerinin kimler olduğu ve niçin sahneye davet edildiklerinden hareketle bu hareket/dergi çevresini Türkiye düşünce tarihinde önemli kılan şeyin izleri literatürde nasıl anlam bulmuştur etrafında bir giriş yapmak yerinde olur. Çünkü bu noktalara kısa gezintiler yapmak Kadro hareketinin bu çalışmanın konusu olan kırsala dair bakışlarını açıklamakta ön girişe vesile olacaktır. Bu bağlamda derginin kendini kamusalda ifade ettiği birinci sayısının ilk yazısına² gönderme yapmakla başlamak yerinde olur. Türkiye'nin bir inkılap içinde olduğunu hatırlatarak başlayan yazının son paragrafında ise Kadro'nun misyonu ve çerçevesini netleştirilmiştir. Buna göre;

“Hülasa; cihanın bin bir çeşit hadisata sebep olan bu günkü esrarengiz gidişi içinde, mukadderatını kendi inkılabının mukadderatına bağlayan inkılap neslimizin muhtaç olduğu inkılap şevkini her zaman uyanık tutmak ve inkılabımızın bir bakışta idrakimizi durdurur gibi görünen coşkun ve mürekkep cereyanına daim hâkim kalabilmek için, onun prensiplerini hududu muayyeen kriteriyumlar şeklinde bilmeye, benimsemeye ve benimsetmeye mecburuz. Kadro bunun için çıkıyor (Kadro, 1932, s. 3)”.

Bir inkılabın öncü kadrosu olarak kendini tarifleyen Kadro kimlerden ve nasıl meydana getirilmiştir. Nas kadrocuların esas olarak Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge'den oluştuğunu ifade eder (Nas, 2008). Türkeş çalışmasında bu beş

² Derginin başyazıları çoğunlukla kadro olarak çıkmakla birlikte başyazılar genellikle Şevket Süreyya Aydemir tarafından ele alınmıştır (Ataberk, 2011, s. LVII).

kişinin sınıfsal arka planlarına ışık tutar. Buna göre; topraksız bir aileden gelen Şevket Süreyya Aydemir'in (1897-1976) dışında öne çıkan diğer üyelerinin bürokratik orta sınıf üyeleri olduğu ve Aydemir'inde eğitim yoluyla bu sınıfa eklemlendiğini de hatırlatarak onları sınıf karakterlerini; bürokratik orta sınıf olarak tanımlamaktadır. Yine Nas Yakup Kadri hariç diğerlerinin bir şekilde Marksizm ile yolları keştiğinden bahseder (Nas, 2008). Bu aydınların politik motivasyonları ve sosyal kökenlerinin onlarda oluşturduğu düşünüş hattına ek olarak Tekeli ve İlkin göre ise; onlar “geç aydınlanan bir ülkenin erken aydınlananları olarak kendilerine böyle bir misyon düştüğünü düşünmektedirler (Tekelli & İlkin, 2003, s. X).” Yani onların kendi dönemini de aşan öncü olma sorumluluğuna olan bağlılıkları Kadro hareketinin Türkiye düşünce atmosferinde öne çıkartmış/alan açmasına neden olmuştur.

Yakup Kadri hariç diğerlerinin Marksizm ile erken tanışmalarında dünyada yaşanan politik alt üst oluşların önemli etkisi vardır. Kadrocular I. Dünya savaşı ve sonrasında ortaya çıkan Sovyetlerin yeni konumlanması esasında geç dönem Osmanlı aydınının temel motivasyonları olan milliyetçilikten esinlenen/etkilenen ve yer yerde Turancılık fikrine kadar uzanan geniş bir milliyetçilik skalası içinde konumlanan düşünürlerdendirler. Sonradan Marksizm ve Marksistlerle buluşan yolculukları onların kendi politik geçmişlerini bir çırpıda ortadan kaldırmasına neden olmamış aksine hibrit bir Marksizm (ulusal sol) önermesine gittiklerini ve bu bakış açısının izlerinin kırsal bakışlarında da sıklıkla gözlemlenmektedir (Nas, 2008). Nitekim Türkes bu melez hali şu ilişkisellik ile açıklamaktadır.

“Kadrocular ittihatçılar, Lenin, Sultan Galiyev, Sovyet deneyimi, NEP ve onu takip eden planlı iktisadi gelişme modeli, ayrıca List, Wagner ve Sombart gibi Alman İktisat Tarihçilerine çeşitli referanslar vermişlerdir. Burada sıralanan kişi ve örnekleri Kadro yazarlarının potansiyel esin kaynakları olarak tanımlamak mümkündür. Fakat altı çizilmelidir ki, Kadro yazarları farklı kaynaklardan gelen fikirlerden etkilenirken hiçbir zaman onları topyekûn almamışlardır. Sentez oluşturma çabası içindedirler (Türkes, 1999, s. 465-466).”

Politik motivasyonları, geldikleri sosyal sınıflar ve ilişkilendikleri dönem ideolojilerinin onlarda oluşturduğu çerçevenin aktörleri olarak ülkenin düşün hayatında birlikte söz söyleme yetilerini kazanacakları Kadro dergisinde nasıl buluştukları üzerinde kısaca durmayı hak ediyor. Kadro hareketinin ortaya çıkışını ise birinci elden anlatıcısı ve aynı zamanda bu hareketi siyasal elitlerle buluşturan Yakup Kadri bu durumu gelişimini şöyle dile getirmiştir:

“... Ben bu Kadro'yu çıkarırken Halk Partisi'nin anlaşılmayan bazı ilkelerinin izahıyla meşguldum. Mesela mebuslar soruyorlardı, “Efendim,

Devletçilik diye birşey çıkarıyorlar, bu ne demektir? Eğer devlet taraftarı olmaksa biz zaten tek partiyiz, binanaleyh bunu ayrıca bir hareket içinde kurmanın bir lüzumu yok” diye. Baktım bütün meclis Halk Partili, fakat Halk Partisi’nin bilgileri hakkında hiçbir bilgileri yok. Bunu izah etmek için bir çare arıyorduk o sıralarda. O sırada kayınbiraderim olan rahmetli Burhan Belge “Benim arkadaşlarım var, onlarla konuşalım” dedi. Şevket Süreyya Bey’in “İnkılap ve Kadro” diye bir kitap hazırladığını da söyledi. Onun üzerine gittim. Şevket Süreyya Beyi- o zaman ticaret yüksek müdürü idi- buldum. Baktım hepsi oturmuşlar, o yazıyor, arkadaşları makinaya çekiyor, bütün çalışmaları kendi aralarında kalıyordu. Neşretmek için vasıtaları yok. Ben de hem mebusum hem Atatürk’ün yakını sayılıyorum. Zannederim bir paratoner olarak beni günün birinde lazım olur diye içlerine aldılar. Ben aslında ekonomist değilim. Fakat yazdıkları, söyledikleri benim sezışlerime uyuyordu. Bakıyorum benim sezışlerim onların yazılarında bile dile gelmiş. Onun üzerine ben Recep Peker’e gittim, dedim ki, “Ben mebuslara ve halka Halk Partisi’nin ilkelerini anlatmak için bir dergi çıkarmak istiyorum.” “Ne işe yarayacak bu dergi sanki” dedi. Yani “Kadro demek, bir partinin fikir kadrosu, öncü kadrosudur”. “Bu vazife bizimdir, sana veremem” dedi. Yine bir sen ben davası çıktı. Onun üzerine kalktım Atatürk’e gittim. “Bir dergi çıkarmak istiyorum milli mücadelenin ruhunu izah edebilmek için” dedim. Atatürk dergiyi çıkarmamıza izin verdi.”” Sonrasında Atatürk’le görüşen Yakup Kadri, derginin çıkarılması için gerekli izni almıştır (Karaosmanoğlu, 1973, s. 82, Akt.: Ertan,1994, s. 60-61)”.

Hareketin sahneye çıkışan dair bu küçük anlatının kendisi bile bir uzlaş/tartışma ortamına çağrıldığıının önemli emaresidir. Kadro dergisinin ilk sayısındaki derginin kuruluş amacını içeren; İnkılap için bir araya gelme gerekçesi Kadro üzerine yazılan metinlerde sıkça vurgulansa bile, esas olarak derginin yayınına ara vermeleri esnasındaki sitemkâr tutum derginin amacını dile getirmek açısından kıymetlidir. Yakup Kadri biraz da sitemkâr bir dille yayın hayatına son verme gerekçelerini büyükelçi olarak görevlendirmesine bağlasa da esas olan dönem iktidarının talebi olduğunu ima etmeleri Kadro’nun yazın dünyasındaki varoluşunu/yerini açıklamak açısından kıymetlidir. Bu niyetin kendisi esas olarak eklemlenme sürecinde olan bir ülkenin karşı karşıya kalmış olduğu kapitalizmin o güne kadarki en önemli krizine karşılık kent merkezlerindeki toplumsal kesimlerden çok tarım/kırsal kesimlerin karşı karşıya kaldığı sorunlara karşı sahneye davet edilişleriyle ilgi bir durumdur. (Sağlam, 2013, s.114-118). Bu ilişkilenenmenin son hali ise aboneliklerdeki ilgidir. Nitekim Aydemir Çankaya tarafından olunan abonelik ile sınırlı olmayan telkinler hem iktisadi zorluk çekmemelerine hem de görünürlüklerine işaret edildiğini ima eder (Aydemir, 1987, s.443). Aydınlar arasında tartışmanın önemli mecralarından biri

olarak görülmesi hareket ve dergi çevresini sonrası dönemleri de içine alacak şekilde bir literatürün oluşmasına kapı aralamıştır.

Kadro hareketine dönük literatüre³ bakıldığında; Tekeli ve İlkin'in de ifade edildiği üzere dergi etrafındaki yazının çok çeşitli amaçlar içeren bakış açılarıyla dergiyi sorunsallaştırdığı görülmektedir. Bu bağlamda kimi yazarlar Kadro hareketinin ideolojik alandaki konumlanmasını kendi durdukları yerden tanımlamıştır. Kimi yazarlar ise Kadro hareketini perspektifleri için erken dönem bir esin kaynağı olarak görmüşlerdir (Tekelli & ilkin, 2003, s.X). Diğer taraftan kimi düşün hareketleri ya da aktörleri tarafından da sert eleştirilere maruz kalmışlardır. Bu anlamda özellikle sosyalist soldan gelen eleştirel tutum en süreklilik gösterenidir. Bu yaklaşımlardan bazı örnekler vermek gerekirse; Kadrocular için en eleştirel yaklaşım özellikle 29 krizi sonrasındaki tutumlarından dolayı Hikmet Kıvılcımlı'dan gelendir. Çünkü Kıvılcımlı hem onların ideolojik çerçevesine hem de soldaki görünümüne birinci elden cevap vermektedir.

Kıvılcımlı Kadrocuları-Kemalizm'le olan ilişkilerinden dolayı -kriz ve öncesinde köylülerin tefeciler ile yaşadığı sorunlar, mülkiyet eşitsizliği gibi konuları- eleştirmelerini samimiyetsiz bir tutum olarak görür. Nitekim Kıvılcımlı; Kemalistlerin kredi mekanizmaları aracılığıyla kriz öncesi politikalarının kırsalda yaratmış olduğu ağları görmeyen Kadrocuları sert eleştiriye tabi tutar. Bu bağlamda önce yapısal durum ve aktör ağları arasındaki ilişkiye dair tahlille yönelen yazar bu durumu şöyle tarifler. Kredi kurumlarının yerel örgütlenmesini ele geçiren ağa/beylerin bu vasıtalar aracılığıyla hem kurumun kendisini hem de kredi mekanizmalarını ele geçirmişlerdir. Bu durumda kredi mekanizmaları üzerinden köylünün bağımlılık ilişkisini daha da

³ Kadro üzerine yapılan çalışmalar kendi içinde değişiklik gösterse bile esas olarak Kadro dergisinin siyasal hayattaki yerini öne almışlardır. Bu çalışmalar içinde öne çıkanlardan bazıları şunlardır. Melda Kayaplı, *Kadro Hareketine Yaklaşımlar ve Kadro'nun Yöntem Arayışı*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1983. Nur Betül Çelik, *Türkiye'de Halkçılık ve Kadro Akımı*, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1984. Giacomo Caretto, "1930'larda Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler I, II", Tarih ve Toplum, Sy. 17,18, (Mayıs, Haziran 1985). Merdan Yanardağ, *Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi*, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1988. Naci Bostancı, *Kadrocular ve Sosyo Ekonomik Görüşleri*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990. F. Ertan Temuçin, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994. Mustafa Türkeş, *Kadro Hareketi Ulusçu Sol Bir Akım*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999. George Harris, *The Communists And The Kadro Movement*, The Isis Press, İstanbul, 2002. Ertan T. *Kadrocular ve Kadro Hareketi (Görüşler, Yorumlar ve Değerlendirmeler)*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, 1712, Başvuru Kitapları Dizisi/29, Ankara, 1998. İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Bir cumhuriyet öyküsü Kadrocular ve Kadro'yu anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

pekiştirmiştir. Yazara göre bu durum ayan beyan ortada iken Kadrocular bu yapısal sorunu bir çırpıda atmışlardır. Dolayısıyla Kadrocuların sosyalist/Marksist bir perspektife sahip olamayacağını vurgular. Kadrocuların Kemalistlerin politikaları içindeki işlevini ironik bir dille “devrimin” devamı olarak görür. Ve esasında devrimciliklerini burjuva ekonomisini ve devletini güçlendirmek olarak tanımlar. Bu yönleriyle Kadrocuları kırsalda Kemalistlerin rıza üretmesinde entellektüel düzeyde katkıda bulunan gevezeler olarak tanımlar. Kadrocuları politik olarak ise “yalakalık” ve “kuyrukçuluk” ile tanımlayıp “*efendisinin vermiş olduğu işi canla başla yapmayı görev edinmiştir*” diyerek eleştirinin sınırını oldukça radikalleştirir (Kıvılcımlı,1992, s.159-160).

Kadrocuların ideolojik esin kaynaklarını ise Erdem Özgür ve Alp Yücel Kaya tarafından ele alınan metin yerinde bir toparlama yapmıştır. Özgür ve Kaya çalışmalarında Kadrocuları Alman Tarihçi Okulun etkisinde oldukları tezi savunurlar. Onlara göre; “*Kadrocuların teorik tartışmalarında genel olarak Sombart’ı izledikleri görülmektedir*” (Özgür & Kaya, 2017, s.208).” Sombart’ın tarihsel sınıflandırmasının özellikle Tokin’in metinlerinde görülmektedir diyen Özgür ve Kaya esas olarak tarihsel okulun bu önemli temsilcisine yaptıkları atıf ile Milli İktisat okulunun Türkiye iktisadi düşüncesindeki yerinin de neresi olduğunu vurgularlar (Özgür & Kaya, 2017, s.208). Nitekim Koraltürk-Çetin ikilisi de Kadrocuları Milli İktisat Okulu içinde tariflerler. Onlara göre; Kadro’nun da içinde yer aldığı bu hat bir sürekliliğe sahiptir. Koraltürk ve Çetin; bu okulun başlangıcını Tanzimat’a kadar ilerletirler. Bu sürekliliğin söylem bütünlüğünü ise şöyle tariflerler. Tanzimat ile başlayıp fakat esas olarak Meşrutiyet döneminde etkisi arttıran bu fikir akım/ları kendi perspektiflerini oluşturur iken Osmanlı Tanzimat’ındaki yanlış politikaların Osmanlıyı bir periferi bölgesi olmasına sebep olduğunu yaza/söyleye gelmişlerdir. Bu bakış açısı o kadar köklü ve yaygındır ki Namık Kemal’dan, Akçura’ya Parvus’tan Kadrocular oradan yakın dönem düşünürlerinden ve aynı zamanda Yön dergisinin öncülerinden biri olan Avcıoğlu’na kadar uzanmıştır (Koraltürk & Çetin, 2005, s.317-318). Özveren ise bağımlılık okulunun erken bir denemesi olarak tariflediği Kadro dergisi çevresini Yön dergisiyle de ilişkilendirerek daha uzun bir zaman dilimi içinde evrilen bir Türkiye aydın fikriyatından bahseder.

“*Türkiye’de iktisadi düşünceye ev sahipliği etmiş iki dergi üzerinde durmak istiyoruz. Bunlardan biri, daha önce de değindiğimiz 1930’ların Kadro’su diğeri de 1960’ların Yön’üdür. Duruş bakımından her iki dergi arasında belli bir koşutluk hatta kuşak farkıyla halef-seleflik gözlemlenebilse bile bizi ilgilendiren işin başka boyutudur. Kadro, dünya da iktisadi düşüncenin gelişimi bakımından çok daha iyi tanınan Latin Amerika bağımlılık Okulu’ndan çok daha*

önce önemli ve özgün katkılar yapmıştır. Bu bakımdan zamanın önünde bir dergiydi. Yön için ise aynı saptamayı yapabilmek olanaksızdır. Yön, o günün dünyasındaki kimi iktisadi ve siyasi düşünceleri bir yenilik olarak Türkiye’de taşıyor ve ekonomi, dolayısıyla geri kalmışlığın belirleyiciliğini vurgulayarak, devrimci bir ivme yaratma arayışıyla birlikte iktisadi kalkınma gereksinimini gündeme getiriyordu. Bununla birlikte bu dergideki görüşlerin dünya yazını bakımından bir özgünlük değeri taşıdığını söyleyebilmek zordur. Kadro’dan Yön’e geçen zaman zarfında bizdeki iktisadi düşüncenin evrensel ölçütlerle, zemin kaybettiği ve gerilediği sonucuna ulaşabiliriz. Bu da bize, iktisadi düşüncede dışa bağımlılığın, ülkedeki iktisatçı sayıları iktisat yükseköğretim programları, dergileri ve örgütleri artarken bile nasıl bir gerilemeyi birlikte getirebildiğini göstermektedir (Özveren, 2017, s.43)”.

Türkeş’in yukarıdaki Kadro tanımlamasına bir ekte bulunmak ve onları nerede tanımladığı çalışma için dikkate değer bir noktadır. Türkeş; Kadro hareketinin ideolojisiyle özdeşleşme ya da eleştirme arasındaki sarkaçta dönen anlatının⁴ yanı sıra Kadro hareketinin kimi tez canlı değerlendirmelere konu olduğu eleştirisi de derginin çizgisi konusundaki tartışmanın varlığına işaret etmektedir. Buna rağmen Türkeş kendi Kadro hareketini tariflemekten de geri durmadığı görülmektedir. Türkeş’e göre Kadrocuların;

“...oldukça karmaşık görünse de son analizde ideolojik eğilimi nettir. Ulusçuluğu tarihi materyalizm içine yerleştirmeye çalışan, emperyalizm analizinde Lenin’den doğrudan etkilenen, pozitivist-modernizmi savunan, gelir ve kaynak dağılımı konularının burjuvazinin hegemonyasına bırakılmaması gerektiğini, aksine, burjuvazinin devlet tarafından kontrol altına alınmasını ısrarla dile getiren radikal ulusçu sol bir yaklaşım ifadesidir. Ulusçu solun Türkiye’deki ilk köklü ve sistematik savunucusudur (Türkeş, 1999, s.470).”

Tüm bu aktarımlardan söyleyebileceğimiz ise Kadro’nun dönem içindeki konumlanışları, sosyal kökenleri, ideolojik bakışları ve ilişkilene biçimleri sadece kendi dönemlerini değil daha sonraki dönemler üzerinde de hem fikir olunmayan bir ilişki ve düşünme süreci bırakmışlardır. Nitekim bir taraftan siyasal iktidar tarafından davet/desteklenen diğer taraftan dönem aydınlarının ilgilerine mahzar kalmaları belki de daha önemlisi tartışmalara getirdikleri yaklaşımlarla etkileri günümüze kadar süren bir düşünsel sürekliliğe/tartışmanın nesnesi olmalarına katkıda bulunmaları nedeniyle çalışmanın bundaki sonraki

⁴ Bakınız: Gülten Kazgan, “İktisat”, TÜBA: Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Bilim “Sosyal Bilimler,” Ankara, 1997. Haldun Güllalp, Gelişme Stratejileri ve Gelişme Ideolojileri, Yurt Yayınları, Ankara, 1983.

konusu olan erken cumhuriyet dönemi yönetiminin 29 iktisadi krizi ve kırsala bakışını irdelenmesinde ele alınmasına neden olmuştur.

2. İktisadi Devletçilik Tartışmalarındaki Konuları: İktisadi Görüşlerine Dair Kısa Bir Giriş

1929 krizi kapitalizmin o güne kadar girmiş olduğu iktisadi krizlerle karşılaştırıldığında gerek geniş toplumsal kesimler gerekse sermaye sınıfı nezninde etkisinin en derin hissedildiği kriz olarak literatürde yer almıştır. Kriz neoklasik faydacılığın baş tac edildiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. Hâlbuki Neo klasik okulun faydacı perspektifinde yer alan temel ilkelere- marjinal fayda, görünmez el savunusu ve kendiliğinden ayarlanan piyasa yapısı etrafında oluşturduğu anlatı- bağımlı kalınması halinde ekonominin sorunsuz işleyeceği varsayımı öngörülmüştü. Fakat varsayım yapısal durumda oluşan değişimler ve sermayenin gelişmesiyle karteller, dev şirketler ve tröstlerdeki yoğunlaşma ile talep artışına dair çözümler üretmemiştir. Say yasaının düzenleyiciliği etrafında örgütlediği iddia edilen piyasanın süreci yönetememesi önce finans piyasalarından başlayıp sonra ise emek piyasalarına kadar uzanan büyük bir çözümsüzlük ile kapitalizmin baş başa kalmasına neden olmuştur. Bu iktisadi durum karşısında çözüm önerileri daha sık gündemde yer edinmeye başlamıştır. Bu bağlamda; gelen eleştiriler içinde kapitalizm içi önerinin sistemin merkezi unsurları tarafından “keynesyen kahinlik” olarak öne çıkartılmış olması ne tek başına Keynesyen’in dönemi doğru okuması olarak görülebilir ne de arz öncelikli anlatının yerine talep öncelikli bir anlatının iktisadi düşünce etrafında başat edilmesiyle açıklanabilir. Bu okuma kapitalizmin içine düştüğü krize karşı sermaye sınıfı ve onun düşün aktörlerinin ilişkilennmelerinin bir ürünüdür. Yani bir taraftan dönemin ihtiyaçları, diğer taraftan sermaye sınıfının krizinin ortaya çıkardığı riskler konusundaki çekimserliği; Keynesyen’in önerisini bir kurtarıcı olarak iktisadi düşünce içinde sıkça tartışılmasının ötesinde başat düşünce olarak kapitalist toplumda uygulanmaya konulmasına kapı aralamıştır (Hunt, 2005:496-506). Bu tartışmanın yanısıra döneme makro düzeyde örnek teşkil eden bir başka ekonomi politik yaklaşım ise sosyalist ekonomi modelidir. Pratikte SSCB’deki “iktisadi planlamacılığı” ile şekil bulan bu model dünyadaki “kalkınma” anlatısının tipik/farklı bir örneği olarak görünür halde dönem ekonomi politığıne dilmaçlık yapmaktaydı. Küresel düzeydeki bu hallerin ulusal ölçek mekânı olarak Türkiye’deki yakalanış halleri ve bu hallerin kırsal görünimleri ise makro resimden bağımsız olmayan fakat kendi içinde özgünlerde barındıran bir içeriğe sahiptir.

Türkiye krize bir tarım ülkesi olarak yakalanmıştır. Toplumun %80’nine yakının kırsal üretim ilişkilerinin parçası olması nedeniyle krizin toplumsal

alandaki yansımaları esasında kırsal kesimler üzerinden okumak dönem siyasal elitleri için bir zorunluluktur. Nitekim dönemi ele alan çokça çalışmalardan bir olan Başkaya'da tarım ürünlerinin fiyatlarındaki düşüş, hayvan fiyatlarında yarıya yakın fiyat azalmaları, artan borçluluk şeklindeki tezahürleri kırsalının ilk görünüşleri arasında sayar (Baskaya, 2004, s.74-94). Diğer taraftan ekonomi politiğin bu yansıması siyasal ve toplumsal alanlarda ise kendini başka şekillerde göstermekteydi. Nitekim Mustafa Kemal'in Serbest Cumhuriyet Fırkası ile yönetim krizini nasıl aşması gerektiğine dair politik alan yapılandırması; toplumsal kesimlerin bu süreçte nasıl eklemlenip rıza üretmenin nesneleri haline getirilecekleri büyük bir sorun alanı olarak ortada durmaktaydı. Üç aylık bir yurt gezisine çıkan Mustafa Kemal bu durumun temel nedenini kendi izlenimleriyle net olarak görmüştür. Bu gezide kendisine eşlik eden Başar, Anadolu'nun hali ve Paşa'nın hayretleri arasındaki ilişkiyi tarifleyen metni⁵ ile sınırlı olmayan kırsal/tarım kesiminin durumu üzerinde durmayı hak eden bir haldir. Nitekim Kadro hareketi içinde kırsala en fazla kafa yoran kişi olarak Tokin'in çalışması⁶ bu durumun vahametini ortaya çıkaran gözlemlerden bir başkasıdır. Dönem gözlemcilerinin haklı ve yerindeki gözlemlerinin⁷ yanısıra 29 krizinin kırsal kesim üzerindeki etkisinin resmini makro düzeyde çeken Başkaya'nın çalışması⁸ ile Silier'in⁹ metni ilk akla gelenlerdir. Bu sorun alanını iktidarın rıza üretme yolundaki kilometre taşları içinde kıymetli bir yere sahip olduğunu bilen Kemalistler daha ilk iktidar evrelerinden itibaren kırsala yoğunlaşılması gerektiğinin farkındaydılar. Bu durumun oldukça kabul edilir bir gerekçesi vardı. O da toplumun yaklaşık %80'sine denk gelen bu kesim ile rejim arasında nasıl bir rıza ilişkisi kurulacağı sorunu olup Kemalistlerden öte İttihat ve Terakki Partisinin de kafa yorduğu alanlardandır. Dolayısıyla Kemalistler içine doğdukları İttihat ve Terakki Partisi ve Osmanlı aydınının kırsala bakışı ile önemli oranda süreklilik gösteren bir perspektifle rıza üretmenin peşine düşerler. Krize kadar uygulanan yöntemlerden arzu ettiği rızayı üretmekte başarılı olamayan Kemalistlerin iktisadi devletçilik uygulamaları öncesi ve esnasındaki kırsal politikaları bu konuda Kadro'nun nereye davet edildiğinin ipuçlarını barındırır.

⁵ Bakınız: Ahmed Hamdi Başar, Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu, Ankara, 1981.

⁶ İsmail Husrev Tokin. Türkiye Köy İktisadiyatı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.

⁷ Bakınız: Hikmet Kıvılcımlı, Yol 2, Bibliotek Yayınları, İstanbul, 1992, s 137-314.

⁸ Fikret Başkaya, Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına: Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi, Türkiye ve Orta-Doğu Forumu Vakfı, Ankara, 2004, s.74-94.

⁹ Bakınız: Oya Silier, Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1981.

Fakat bunun nasıl bir arka plana sahip olduğunu görmek adına Cumhuriyet'in kuruluş günlerinden 29 krizine doğru küçük vurgulara ihtiyaç görülmektedir.

Kırsal sorunun da temel tartışma konularından biri olarak ele alındığı İzmir iktisat Kongresinde; kırsala dair vergi politikaları, mülkiyet dağılımındaki eşitsizlikler ve borçlanma ilk sıralarda yer alan konular olarak ele alınmışlardır. Bir niyet ifadesi olarak kongrenin kendisi ve özellikle 1929 yılına kadar kırsal sorunun ele alınışının; -Kredi mekanizmasının geliştirilmesi, modern çiftlik modellerinin oluşturulması, teknik aletlerin ve teknolojilerin kırsal ile buluşturulması (Kuruç, 2015, s.299) gibi hedefler üzerinde yoğunlaşılacak alanlardır.- kongrenin yeni devletin iktisadi perspektifinin sürekliliğine dair bir dönüm noktasıdır. Tarımsal kesimi ulusal ekonomiye daha fazla eklemlenmeyi hedef edinen bu evre bu yönüyle geç dönem Osmanlısı ile benzeşen bir perspektife sahip olup, sürekliliği ile dönem düşünürlerinin de temel tartışma alanlarına dair benzer şeyler yazmalarına vesile olmuştur. Bu bağlamda ulusal kalkınma/terakki ile kırsal kalkınma/terakki arasındaki ilişkinin nasıl sorunsallaştırılacağı, toprak eşitsizliğinden rekolteye, oradan tarımda teknolojiye kadar pek çok konu sürekli olarak kalkınmanın/terakkinin olmazsa olmaz konu başlıkları olarak ele alınmıştır. Sorun alanlarına çözüm olarak ise Ziraat Bankası eliyle kırsalla daha kolay kredi temin etme, zirai donatım eliyle çeşitli araçların satımını sağlamak, aşar vergisinin yerine dolaylı vergi mekanizmasını getirerek kırsal da meşruiyet sağlamak hem dönem içinde çokça vurgulanan hem de dönem ile ilgi çalışmalarda üzerinden durulan başlıklar olmuştur. Bunlar içinde önemli bir yer edinen mülkiyet eşitsizliği ve dolayısıyla toprak dağıtımı konusu hem kanuni düzenlemeler yoluyla müdahale edilemeye çalışılan hem de sıkça tartışma konusu olan en önemli başlıktır (Tekelli, 2007, s.209-215). Bu başlıklara vurgu yapmamızın nedeni bu alanlarda başarılı olup rıza üretmeye katkı sağlandığını söylemek değildir. Aşağıda da görüleceği üzere Kadrocuların da sıkça konu edildiği sorun alanları olmalarındandır. Fakat buna geçmeden önce bu ilişkinin düşünsel çerçevesinin/sınırlarının nasıl üretildiğine kısaca değinmek yerinde olur.

Devletçilik tartışmalarına¹⁰ davet edilen Kadro bu tartışmalarda Başer ve Ağaoğlu ikiliyle birlikte Bayar, Peker ve İnönü üçlüsünden yönetim kadrosu içinde yer almamaları nedeniyle farklılık göstermektedirler. Dolayısıyla etkileri diğerlerine göre daha düşüktür. Tartışmaya davet edilenler daha çok devletçilik tartışmasının sınırları içinde nasıl bir devletçilik tarifi içinde olduklarını ifade etmeye çalışmışlardır. Hemen hepsi Burjuva sınıfının zayıflığından kaynaklanan durumu veri kabul edip devletin iktisadi hayata müdahalesini esas almaktadırlar.

¹⁰ Bakınız: Korkut Boratav, *Türkiye’de Devletçilik*, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 93-166.

Fakat bu iktisadi devletçiliğin yöntemi konusunda farklılaşmaktadırlar. Liberalizmin savunuculuğunu yapan Ağaoğlu bu tartışmada devletin burjuva sınıfını desteklemesini savunur iken, Başer ise devletin iktisadi tercihlerinde doğru müdahalelerle kapitalizmin gelişmesini sağlayıcı bir tutum sergilemesi gerektiği savunmaktadır. Bunlara karşılık Kadro hareketi ise devletçilik tartışmalarına sınıf eksenli bir noktadan dahil olup kapitalizmin sömürü düzeni olarak tarifler (Sağlam, 2013, s.111-128). Kemalizm'den sosyalizme giden yolun varlığına dair vurguları Kadro hareketinin esas olarak üçüncü bir yol önerisine doğru fikirlerini evirdiğini göstermektedir ki bu ulusal sola alan açmaya denk gelir. Bu bağlamda Kadro'nun iktisadi fikirlerine ana çerçeve çizen Türkeş; Kadrocuların devlete sanayileşmede öncülük yapması görevini ilk önerileri olduğunu vurgular. Onlara göre devlet bu konuda önceliği burjuva sınıfına vermemelidir. Dış ticaret politikasından devlet tekeli ikinci önerileridir. Sermaye birikim sürecinde daha eşitlikçi bir perspektifle kaynak ve bölüşümü sağlayabileceğini varsayımından dolayı devletin sermaye birikimde müdahale etmeli fikri üçüncü önermeleri olduğunu altını çizer. Kredinin dışarıdan bulunması konusunda umutsuz olan Kadro düşünürleri Sovyetlerle yapılan anlaşmaya gönderme yaparak kliring sistemini önermeleri ise dördüncü ekonomi politik perspektifini içerir. Bu genel ekonomi politik perspektiflerinin kırsaldaki karşılığı ise Türkeş göre tarımda planlamacıdır. Sanayideki planlamaya eş doğrultuda müdahaleyi içeren kırsal politikalar bütününde ancak iktisadi devletçilik ile kırsalın sorunlarını çözebileceğini öngörmektedirler (Türkeş, 1999, s.474-475). Bu genel ideolojik tanımlamayı makalenin temel sorunsalı ile bütünleştirmek adına kırsal ile düşünsel sürekliliklerinin nasıl bir çerçeveye oturduğunu tarifleme/açmak çalışma açısından kıymetlidir.

Ekonomi politığın önemli sorunsal alanlarından olan kırsalın toplumsal yapısı, toplumsal eşitsizlikler, kalkınma ve kırsal arasındaki ilişki¹¹ Kadro dergisinin temel tematikleri olmuştur. Bu bağlamda Kadrocuların kırsal ile ilgili önermeleri Türkeş'e göre esasında iki ana başlıkta toplanabilir. Bunlardan ilki;

“Kendi tüketimi için üretim yapan köy ekonomisinin hâkim olduğu kırsal alan ulusal ekonomiye katılacaktır. Diğerleri ise feodal ilişkilerin hâkim olduğu toprak ağalığı, aşiret ve tarikat şeyhliği tasfiye edilecektir. Kadro'ya bu feodal yapı modernleşme ve sanayileşme de ciddi bir engeldir. Kadro toprak reformu sayesinde yan ürün olarak, Kürt probleminin de çözüleceğini ileri sürmektedir.

¹¹ Bakınız: Özgür Teoman, “Tek Parti Dönemi Türkiye'sinde Kadro Hareketinin Kırsal Kalkınmaya Bakışı: Karl Kautsky'nin Görüşleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Mülkiye Dergisi*, C 39, Sy.3, Ankara, 2015, (<http://mulkiyederigi.org/article/view/5000148375/5000135037> Erişim Tarihi:15.06.2019).

Osmanlı devletinden beri Güneydoğu Bölgesi Kürt aşiret reislerinin egemenliğine bırakılmış ve uluslaşma sürecinde önemli bir engeldir. Kadro'ya göre toprak reformu kaçınılmazdır (Türkeş, 1999, s.467)''.

1930'lu yıllar Türkiye'sinin düşünsel ve politik öncelikleri birlikte düşünüldüğünde Kadrocuların yoğunlaştığı bu alanların bütünlüğünde ise derebeylik meselesini öncelikleri dikkate değerdir. Nitekim yapılan kimi çalışmalarda Kadro'nun özellikle derebeylik kurumunu sorunsallaştırıldığına vurgu yapılmaktadır.¹² Kırsal ile ilgili metinlerine ilerleyen sayfalarda daha fazla yer verilecektir. Fakat bir bütünlük içinde değerlendirecek olur isek; Kadro'nun devletçilik perspektifinde kırsalın dönüşümü yine devlet eliyle planlanarak gerçekleşmektedir. Buna göre devlet önce kırsaldaki feodal yapıları çözecek mekanizmalar üretmeli daha sonra da kırsalın kapalı ekonomisini ülke ekonomisine entegre etmelidir.

YÖNTEM

Kadro dergisi sadece kendi döneminde değil sonraki dönemlerde de Türkiye düşün ikliminde yer edinen ve üzerinde çalışmalar yapılan bir çevredir. Bu bağlamda çalışmada Kadro dergisi içinde kırsala dönük sorunları irdeleyen yazılar eleştirel bir perspektif ile ele alınmıştır. Materyal olarak derginin yanısıra, dergi hakkında yazılmış olan çalışmalar yeri geldikçe kullanılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Kadrocuların Kırsalı Sorunsallaştırması: Metinlerinden Örnekler

Kadro dergisinde çıkan kırsala dönük yazılar çalışmanın bundan sonraki kısmının esas yoğunlaşacağı nokta olacaktır. Bu bağlamda Kadrocuların metinlerinde kırsala dair olanları terakki perspektifi içinde; tarımda teknolojik değişim, devletin kırsala müdahalesi/iktisadi devletçilik, köy tipleri, rant meselesi, mülkiyetteki eşitsizlikler, kırsalın sosyal yapısı, borçlanma ve kredi meselesi ilk dikkati çeken başlıklardır. Bu metinlerin önemli bir kısmı İsmail Hüsrev Tokin tarafından kaleme alınmıştır. Kadro hareketinin kırsala dönük

¹² Bakınız: M. Erdem Özgür, Alp Yücel Kaya, "Kadro'nun Maddecî Tarih yazımı: Osmanlı ve Türkiye Tarihinde Derebeylik Rejimi", Derleyenler M. Erdem Özgür- Alper Duman-Alp Yücel Kaya, *Türkiye'de İktisadi Düşünce*, İletişim Yayınlar, İstanbul, 2017. Arzu Varlı, "Kadro Dergisi Üzerinden Bir Deneme: "Millî İktisattan Devletçiliğe", *Öneri Dergisi*, C. 10., Sy 32, (2012): ([Http://Edergi.Marmara.Edu.Tr/Maruoneri/Article/View/1012000177/1012000117](http://Edergi.Marmara.Edu.Tr/Maruoneri/Article/View/1012000177/1012000117), Erişim Tarihi: 24.06.2019)

politikaları konusunda İsmail Hüsrev'in ayrı bir yeri vardır. Köy ekonomisi¹³ üzerine yazmış olduğu çalışmasının Kadro dergisine yazdığı makalelerin toplamıdır tanımlaması yapılsa yeridir.

İkinci sayıda çıkan “*Köy İktisadiyatında Teknik İnkılap*” adlı makale ile kırsala dair metinler yazamaya başlayan Hüsrev'in şahsında köy ve köylü politikasına Kadrocuların nasıl baktığının ilk elden karşılığıdır. Hüsrev bu çalışmasında teknik gelişmenin toplum hayatındaki yansımaları ile köy ekonomisi arasındaki bağ köy okumalarından dikkat çekilen yön olmalıdır. Bu önerisini sanayileşmenin erken evresinden başlayarak kalkınma ile kırsal arasındaki bağ üzerinde kurar. Ona göre tarım alanın 19. Yüzyılda ard arda gelen teknolojik değişim/gelişmeler üç alan üzerinde etkide bulunmuş olup bunlar; pazar için üretim, büyük toprak sahiplerinin arazilerini sermayedarlara açması, özgür köylülerin kendi içindeki farklılaşmasıdır. Erken kapitalistleşmiş ülkelerde piyasa için üretimin öncelenmeye başlandığı sürece rağmen 1930'lar Türkiye'sinde henüz teknolojik gelişimin tarım alanındaki üretim araçlarına yeteri kadar yansımadığını altını çizer. Bölgeler arası eşitsiz gelişimin altını da çizerek detaylandıran Hüsrev: Batı illeri her ne kadar kapitalizme eklemlenmiş olsa bile kimi yerlerde kent/kasaba merkezlerinden uzaklaştıkça piyasa için üretim ölçeğinin gittikçe daraldığını vurgular. Bu şartlar altında tarım alanına teknolojik yatırımların lazım geldiğinden hareketle mili iktisadın tarım alanındaki yansımalarının bu olması ve bunun belirli plan dahilinde gerçekleşmesi gerektiği vurgular (Tokin, 1932/1980d, s.15-21)¹⁴. Aynı sayı içinde Ş.S rumuzu ile “*Türk Tütünçülüğü ve İktisadi Devletçilik*” adlı makaleyi yazan yazar ise Türk tütünün öncelikle üretim kapasitesinin değişimi, şark tütününü içindeki yerini istatistiki verilerle açıkladıktan sonra tütün üreticisinin ve tütün piyasasının içinde olduğu şartların kriz ile açıklanamayacağını ve üstelik serbest piyasa (perakende ticaret) ile sorunun çözülemeyeceğini esas alanın iktisadi devletçiliğin tütün alanında da karşılık bulmasını istemektedir. Bu noktada tütün piyasasından üretimine kadar müdahale edecek bir devletçi perspektifin önemli olduğunun altı çizilmektedir (Ş. S¹⁵, 1932/1980, s.41-45). İktisadi devletçiliği esas alan bu vurgularda görüldüğü

¹³ Bakınız: İsmail Hüsrev Tokin. *Türkiye Köy İktisadiyatı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.

¹⁴ Bu çalışmada kullanılan kadro dergisine ait bütün sayılar 1932 ve 1934 yılları arasında çıkmıştır. Cem Alpar tarafından 1980 yılında tıpkı basım olarak çıkarılan dergide hangi sayılardan yararlandığı karmaşasına düşmemek adına çalışmada ilk yayın yılı ve 1980 yılı birlikte verilmiştir.

¹⁵ İkinci dipnotta belirtildiği üzere Ş. S. rumuzuyla yazıyı ele alan yazar Şevket Süreyye Aydemir'dir. O nedenle kaynakçada Aydemir Ş.S olarak gösterilmiştir.

üzere terakki /kalkınmacı¹⁶ söylemin erken dönem izcileri olarak kabul gören Kadro'nun söylemi üretim tarzı olarak tarımın sanayiye eklemledikçe kırsalın ulus ekonomisi için daha kıymetli olacağı üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda kapitalist ve pre kapitalist üretim ilişkilerinin birbirine eklemlesmesinin ekonomi üzerindeki “gelişiminden” hareketle; kapalı bir ekonomik birim olarak köye karşılık pazar için üretim yapan küçük meta üreticisinin sermaye birikimindeki rolünün öncelediği bir değerlendirme esastır (Keyder 1989, s.77-86). Bu eklemlesme esasında sürekli dış açık verme konusunda dezavantaj yaratsa da sermaye birikimine etkisi gözönüne alındığında doğru gümrük politikalarına yönelmeyle sorunun aşılabacağı varsayılır. Buna göre gümrük politikaları üzerinden Ulus ekonomisine katkı sağlayacak adımlar atılmalıdır. Bu adımlar gümrük oranları arttırılması ve kriling uygulaması şeklinde tezahür etmiştir. Fakat gümrük tariflemesi tek başına eklemlemenin yaratacağı “avantajları” sağlayamaz. Dolayısıyla devlete daha geniş müdahaleler yapması önerilir. Çünkü bu durum ulus ekonomisi için bir gereklilik olarak görülür. Bu bağlamda üretim kapasitesi üzerinde olumlu etkisi olacak olan; teknolojik gelişme, fiyat politikalarının devletçe dengelenmesi ve ulaşım ağlarının gelişimi sıklıkla akla gelen öneriler olmuştur. Bu önerilerin amacı temelde kalkınmayı hedefleyen ulus ekonomisinin geliştirilmesidir. Kapitalizme eklemlemeyi hızlandırıcı role sahip bu müdahaleler kapitalizmin eşitsiz gelişimini engellemeyi hedef olarak belirlese bile gerçekte ise eşitsiz gelişim katlanarak devam eder.

Mekânsal eşitsiz gelişimin görünürleşmesine rağmen ulus ekonomisi üzerindeki etkisi nedeniyle kalkınmanın kırsal mottoları olan teknolojik müdahale ve modern tarımsal yöntemler sürekli vurgulanır. Bu bağlamda Batı Anadolu'da teknolojik gelişme ve ulaşımına bağlı olarak piyasa için üretimin artması ulus ekonomisine eklemlesmeyi arttırdığı mitosu üzerinden kıymetlendirilir. Bu vurgu Tokin'de de sıkça dile getirilmiştir (Tokin, 1932/1980d, s.15-21). Bu noktada kırsalın eklemleme oranını attırmak için teknolojik “gelişimin” çok mühim bir müdahale alanı olduğundan hareketle soruna çözüm yolları önermektedir. 19 ve 20. Yüzyılların ana akım anlatısını oluşturan bu perspektifte esas olarak üretim kapasitesinin arttırılması için yapılması gerekenler erken kapitalistleşmiş ülkelerdeki tarımsal üretim yöntemlerinin uygulanması üzerinden taç edilmiştir. Tarımda makineleşme, gübre kullanımının yayınlştırılması, yeni ürün türlerinin denenmesi bunlar içinde ilk akla gelenler olmuştur. Bu perspektif Kadro hareketinin de üzerinde iman ettiği öncüller olmuşturlar. Bu önermelerin dönemin politik ekonomisindeki

¹⁶ Terakkiden kalkınmacılığa Türkiye aydınının kalkınma meselesine bakışı ve değışen kavram setleri için bakınız: Levent Ünsaldı. *Bir Ekonomizm Eleştirisi: Türkiye’de Kalkınma Fikri*, Heretik Yayınları, Ankara, 2014, ss.33-44.

değişime bir tepki olduğu net olarak görülmektedir. Nitekim 19. yüzyılda daha belirgin bir şekilde ticaret sermayesinin çevre ülkeler üzerinde oluşturduğu eşitsizlik ve çevrenin pazarına girme konusundaki yatırımlarının 29 krizi ile birlikte yerini yavaş yavaş sanayi sermayesine bırakıyor olması ticaret sermayesinin oluşturduğu olumsuzluklara karşı bir tepki olarak okunmalıdır. Keyder’inde belirttiği gibi ticaret sermayesinin düşen karlardan dolayı zayıflaması dış ticaret üzerinden dünya ekonomisine eklenen ülkelerin ticaret hacimlerinde düşmeler meydana getirmiştir. Bu duruma bir tepki olarak ortaya çıkan sanayileşme çabaları tüketim malları üzerine kurulmuş olan dış ticaretin ithal ikame mallarına yönelmesi şeklinde sirayet etmiştir. “Devletçilik” olarak karşılık bulan sanayileşmenin bu erken pratiği teorik tartışmalarında yer edinmiş aktörlerce iktisadi devletçilik olarak karşılık bulması bu durumun somut halidir (Keyder, 1979, s.32-33).

Üçüncü sayıda “*Türkiye köy iktisadiyatında borçlanma şekilleri*” adlı makaleyi yazan Hüsrev; bir önceki makalede vurgulamış olduğu eklemlenme meselesini biraz daha detaylandırarak çeşitli örnekler üzerinden eşitsiz gelişimin kent ve kırsallar arasındaki yoğunluklarını ele alır. Bu bağlamda kent merkezlerinden uzaklaştıkça pazar için üretim önceliğinin gittikçe silikleştiğini vurgular. Diğer taraftan ise ticari tarımın yoğunlaştığı kimi bölgelerde ihtisaslaşmanın ve pazar için üretimin gittikçe yaygınlaştığını gözlemlemektedir. Yapısal duruma dair bu gelen çerçeveden sonra Türkiye köylüsünün borçlanma çeşitlerini ise üç ana kategoriye ayırmakta olup bunlar; nakti borçlanma, ayni/ürün üzerinden borçlanma ve iş üzerinden borçlanma olduğunu dile getirir. Bu üç borçlanma çeşidinin de köylülerin aleyhine borç verenlerin ise lehine sonuçlar doğurduğu vurguladıktan sonra ortaya çıkan sömürü ilişkilerinin ortadan kaldırılması gerektiğini vurgular. Bu bağlamda iktisadi devletçilik perspektifinin öne alınması gerektiğinin altını çizer (Tokin, 1932/1980g, s.25-34). Oysaki borçlandırma mekanizmalarına karşılık Kemalistlerin cumhuriyetin ilk yıllarında geliştirdiği kredi kurumları bu sorunu çözememiştir. Nitekim ziraat bankası üzerinden verilen krediler krizle birlikte geri dönüş sıkıntısı çekmeye başlayınca teminat olarak tapular istenmeye başlamıştır. Bu durumda köylülerin en zayıf halkasını oluşturan kesimlerin kırsal eşitsizliğin boyunduruk ağlarına daha fazla eklemlenmiştir. Üstelik Kıvılcımlı’nın Kadro’nun bu önerisine dair yukarıda yaptığımız atfını da hatırla tutarsak aslında kredi mekanizmalarının yeni bir evreye evrileceğinin izlerini taşımaktadır. İktisadi devletçilik üzerinden şekillenecek bu durum kredinin merkezine devlet kurumlarını getiriyor gibi gözükse de yerel ağlar bu durumu her zaman engellemeyi başarmışlardır. Üstelik bu yeni evrede tapu gibi bir zorunlu teminatın Ziraat Bankası aracılığı ile isteniyor olması yerel ağların işini daha da kolaylaştırmıştır. O nedenle Vedat

Nedim'in kredi mekanizmalarının sağlıklı sürdürülebilmesi için kooperatiflerin de öncelendiği bir mekanizmanın iktisadi devletçiliğin kırsal politikalarında önemli bir işlev göreceğine dair vurgusu belki de Kadrocuların özgünlüklerinden biridir. Nitekim Vedat Nedim tarafından kaleme alınan “*Donan ziraat kredilerine karşı*” adlı makalesi ise kredi ile tarım politikası arasında nasıl bir ilişkinin kurulması gerektiğini ele almaktadır. Nedim Türkiye köylüsünün piyasa ilişkilerindeki dezavantajlı pozisyonundan hareket ile ilk etapta köylülerin ürünlerini ucuza satıp, pahalıya ürün almak zorunda olduğu bir ilişkinin parçası olduğunu vurgular. Çeşitli ürünlerden hareketle maliyetleri bile karşılamayacak satışların köylü için dezavantajlar doğurduğunu altını çizer. Nedim kredi önerisinin tek başına yeterli çözüm olmadığını vurgular. Kooperatifleşme, teknik inkılap, üretimi fazla olan ürünlerde devletin alıma gitmesi ve özellikle bunların tarımına dayalı bir politika çerçevesinde şekillendirmesi ve son olarak ta ürün fiyatlarının dünyadaki en yüksek fiyatlar baz alınarak belirlenmesinin doğru bir yöntem olduğunun altını çizer (Nedim, 1932/1980, s.11-15). Bu önermelerin temel maksadının kredi mekanizmalarının yerel ağlar üzerinden hiç edilmesinde dair olumsuz intibainın kısmen de giderici bir form olduğunu hatırd tutmak lazım.

Dördüncü sayıda yine İsmail Hüsrev'in kırsalı konu alan bir makalesi yayımlanmıştır. “*Türkiye’de köy iktisadiyatında toprak rantı*” adlı makale ile Hüsrev kırsalın yapısal durumunun resmini ve çözüm önerisini sunmuştur. Buna göre kırsaldaki eşitsiz toprak dağılımının kırdı yaratmış olduğu köylü katmanlarını; toprak sahibi, toprağı olmayan ve yetersiz toprağı sahip olanlar şeklinde sınıflandırmıştır. Bu yapısal durumun beraberinde topraksız köylüler başta olmak üzere yetersiz toprağı sahip olan köylüleri de içine alan bir ortaklık ilişkisine ittiğinin altını çizmektedir. Bu noktada dönem Türkiye’sindeki ortaklık çeşitlerinin altını çizen Hüsrev bu ortaklık türünün de her seferinde dezavantajlı kesimlerin dezavantajlı hallerinin katlanarak devam ettirdiğini vurgular. Hüsrev bu durumun ortadan kaldırılması için rant ilişkilerini de içine alacak bir devlet müdahaleciliğinin gerekli olduğunu ve bunun milli iktisat için olmazsa olmaz olduğunu vurgular. Bu noktada yerle içkin farklılıkları içine alan bir değerlendirmenin yapılmasının daha uygun olacağını altını çizer (Tokin, 1932/1980j, s.10-14). Geç dönem Osmanlısının devlet yönetişimine dair sorunsal alanlarından olan yereli merkeze ekleme çabası Erken cumhuriyet elitlerinde devamlılık arz eder. Feodalizm etrafında tartışılan kırsalın yönetişimine dair çerçeve esas olarak mülkiyet ilişkilerini yeniden organize etmeyi söylemsel olarak sorunsallaştırırsa dahi içerik bundan da ötesini kapsamaktaydı. Bu bağlamda kırsal politikalarının merkezinde yer alan mülkiyet ilişkilerine dair bakış açısını sorunsallaştırarak başlamak yerinde olur.

Osmanlı devletinden kalan toprağın köylü kitlelerine dair dağılışındaki eşitsizliğin köylülerin topraksız ve küçük köylü katmanlarının büyük toprak sahipleri tarafından sömürülmesi şeklinde ele alınıyordu. Bu söylem hakikati anlatmak ile birlikte esas olarak kırsala merkezi yönetimin meşruiyetini taşımak açısından oldukça elverişliydi (Keyder, 1983, s.197-199). Bu bağlamda aşar vergisinin kaldırılması meşruiyet sınırlarının genişletilmesinde önemli bir işlev görmekle birlikte esas yapısal soruna yaklaşmak konusunda Cumhuriyet elitlerinin köklü çözümler üretmekte yetersiz kaldığını vurgulamak gerekir. Eşitsizliğin sorunsallaştırıldığı bu söylem/politik hattın Kadro dergisi yazarlarınca üzerinde etraflıca durulduğu görülmektedir.

Bu konuda İsmail Hüsrev'in yazmış olduğu makaleler önemli bir yer kaplamıştır. Kırsala dair Kadrocuların bakış açısında önemli bir yer tutan Tökin 13. sayıda ise Anadolu'daki köy tiplerini ele almıştır. Anadolu'nun pek çok yerinde iki köy tipinin yaygın olduğundan hareketle ilkin "basit zati iktisat tarzı" diğerine ise "münkeşif zati iktisat tarzı" adını vermiştir. Münkeşif zati iktisat tarzının bey ya da ağanın hesabına çalışan üreticilerden oluşan tarz olup buradaki amaç beyin karlılığına dayalı bir üretim süreci değil de esas olarak beyin rahat hayat yaşamayı hedefleyen bir zihniyete sahipliliğidir. Buna karşılık basit zati iktisat tarzında ise üreticinin esas amacı kendi ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılayan bir üretimdir. Buna karşılık yazar; pazar için yapılan üretimin mantığını ise kendisinin üretmediği ama tüketmek istediği ürünleri almak amaçlı pazar ile ilişkilmesi olarak tariflemektedir. Bu üretim tarzında esas amaç ihtiyaç kadar tarla ve üretimdir. Yazar, Anadolu'daki çeşitli bölgelerden örnekler vererek esasen köylülerin mülkiyet biçimlerini kendilerine ait bahçelerinin yansıra çoğunlukla köylülerce ortaklaşa kullanılan arazilerin birleşiminden meydana geldiği vurgular. Buradaki üretimin düzenlemesinde esas alınan ölçü ise nafaka zihniyetidir (Tokin, 1932/1980a, s.17-21). 14. sayıda yine Hüsrev tarafından ele alınmış "Anadolu köyünde bünye tahavvülü(değişim)" adlı makalede değişimi iki esas nedene indirmiştir. Bunlar köylünün kendi içine çekilişi diğeri ise içtimai(toplumsal) farklılaşmadır. Köylünün içeriye çekilmesinde esas belirleyici unsurun 29 krizi olduğunu vurgulayan Hüsrev bu işleyişin mantığını ise pazar için üretim yapan köylünün kriz ile birlikte ürünlerinde meydana gelen fiyat düşüşü ile köylülerin pazar için üretim yapmaktan hızla vazgeçtiğini daha çok ihtiyaçlarını karşılayacak bir üretim türüne doğru evrildiğini vurgulamaktadır. Fiyat düşüşünün büyük ve küçük tüccarların karlarını yitirmemek adına köylüden ürünü daha ucuza almak istemesiyle, uzmanlaşan alanlardaki pazara bağımlılık ilişkisinin köylünün işini zorlaştırdığını bu durumda olan köylülerin ya üretimi kendi tüketimlerini karşılamaya ya da özellikle uzmanlaşanların daha da borçlandığı bir sürecin parçası haline gelmelerine neden olmaktadır (Tokin,

1932/1980c, s.18-24). Erken cumhuriyet döneminde eklenme meselesinin yaratmış olduğu yapısal değişimin resmini çeken bu anlatılar esasında modernleşmenin lineer tarih perspektifinin dışı vurumudur. Eleştirel bir tutum içermek ile birlikte yapısal değişimin köylülüğün toplumsal formları kendi içinde yeni bağımlılık ilişkilerine doğru evrildiğini göstermenin ötesinde merkezi devlet örgütlenmesinin kırsala ile kuracağı ilişkinin zorunlu hallerini tariflemektedir. Nitekim Tokin bu bağımlılık ilişkisini milli iktisat okuması içinde erken kapitalistleşmiş ülkelerin üretmiş olduğu her türden eşitsizliğin Türkiye kırsalına nasıl sirayet ettiğini vurgularken kırsalın bölgesel farklılıklarını ise ulus devlet paradigması üzerinden etnisite kökenli bir soruna oturtmaktadır.

Hüsrev “*Türkiye’de derebeylik rejimi*” adlı makalesiyle daha önce toprak rantı meselesine dair yazmış olduğu çalışmasından daha öteye kırsalın sosyal yapısı ve bu durumun oluşturduğu eşitsizlikleri ele alacak bir bütünlüklü yaklaşım halinde derebeylik rejimi etrafında bir tartışmaya girmektedir. Bu bağlamda Hüsrev ilk önce yöntemsel bir öneri getirerek Avrupa merkezli bir feodalite tartışması ile Osmanlı arasındaki benzerlikler/farklılıklar üzerinden yapılacak bir tartışmanın yersiz olduğundan hareket ile soruna eğilir. Ona göre Osmanlı toplumunun kırsal ve kentsel yapısının kendi içinde farklılığına dair kurumsal örgütlenmeleri görmekle birlikte Osmanlı rejiminin esas rengi derebeylikti. Derebeylik kavramını şiddet üreten aktörlere tabi olmak şeklindeki dar anlamından öteye bir içerikle bakmak gerektiğini vurgular. Bu bağlamda Hüsrev derebeylik rejiminin Osmanlı’daki görünümünü üç şekilde tariflemektedir. Bunlar: sipahi derebeyliği, ruhani derebeyliği ve serbest derebeyliktir. Daha sonra ise bu derebeylik çeşitlerinin etrafıca çerçevesini ele alır (Tokin, 1932/1980h, s.16-23). Hüsrev derginin sekizinci sayısında aynı konuyu “*Türkiye’de derebeylik rejimi*” aynı adla devam ettirir. Hüsrev, Osmanlı döneminde sipahi derebeyliğinin değişime uğradığı fakat diğer iki derebeylik türünün Cumhuriyet dönemine kadar sürdüğünü vurgular. Bunlardan ruhani derebeyliği tekkelerin ilga edilmesinden sonra ortadan kaldırıldığını buna karşı serbest derebeyliğin Anadolu’da yaygın tipi olan Kürt derebeyliğinin Şeyh Sait isyanına kadar devam etmiştir. Daha sonra ise tımarlı sipahiliğin nasıl değişime uğradığını ele almaktadır. Devlet yöneticilerinin yandaşlarını kayırması mantığının merkezde olduğu bu yapı zaman içinde merkezi devletinde zayıflaması ile birlikte belli bölgeleri kimi ailelerin eline geçtiğini örnekler vererek açıklamaktadır. Derebeyliğin tasfiyesinin Sultan Mahmut döneminde kısmen başarılı olduğunu fakat Şarktaki *Ekrat* beyleri ile tekke derebeyliklerinin ise müdahalenin dışında kaldığını, diğer taraftan arazi kanunu ile gelen düzenlemelerin gerçekte derebeylerin elindeki toprağı almada başarılı bir müdahale olmadığının altını çizer (Tokin, 1932/1980i, s.30-35).

Hüsrev iki makalede ele aldığı derebeylik rejimini 9. Sayıda da devam ettirmiştir. Bu makalesini diğerlerinden farklılaştırarak “*Türkiye’de toprak ağalığı*” adıyla yayınlamıştır. Osmanlı’daki toprak türlerinin hukuki statülerini ele alan bu makalede ise öncelikle klasik dönem Osmanlısının arazi türleri sınıflandırması yapıldıktan sonra bir önceki makaleye gönderme yapılarak merkezi devletin gücünü yitirdiği dönem ve coğrafyalarda ortaya çıkan keyfi uygulamaların bugün işlevini kaybettiğini vurgular. Buna karşılık serbest derebeyliği de ikiye ayırdığını hatırlatarak bunların ilkinin nüfuzlu kişiler tarafından zaman için oluşturulan derebeylik ikincisinin ise şarki Kürt derebeyliğini olduğunu dile getirir. İlk derebeylik türünün kendi içinde farklılaşmak ile birlikte etkisini kaybettiğini daha çok ortakçılık türlerinin hâkim olduğu bir üretim şekline dönüştüğü ve toprak sahiplerinin bazı yerlerde kent merkezlerinde ticaret gibi işlerle uğraştığını bazı yerlerde ise kapitalist çiftliklere dönüştürüldüğünü vurgular (Tokin, 1932/1980b, s.23-29).

Hüsrev 11. ve 12. sayılarda ise serbest derebeyliğin bir türü olan Kürt derebeyliğine yer verir. 11. sayıda öncelikli olarak yöntem tartışması ile makaleye başlayan Hüsrev, Türkiye’nin şark ve garp bölgelerini karşılaştırmak suretiyle Şark’taki yapının kapitalizme eklenme konusundaki zayıflığının altını çizerek. Buna göre üretim/tüketim ilişkileri yakın küçük kasaba ve şehirleri içine alacak bir mekânsal genişliğe sahip iken önemli oranda üretimin geleneksel türde devam ettiğini vurgular. Bu yapının sonucu olarak derebeylik kurumunun şarkta devam ettiği ve geçmiş makaleye de gönderme yaparak derebeylik sisteminin şiddet ve tahakküm ilişkileri üzerinden inşa edildiği ve sürdürüldüğünü dile getirir. Bu yapının doğal sonucu olarak ta toprağın eşitsiz dağılımına bağlı olarak üretici olan marabalar sadece üretim faaliyetleri içinde ücretli/aynı karşılığında üretimde yer almazlar. Aynı zamanda cumhuriyet döneminde bile angaryaya maruz kalırlar (Tokin, 1932/1980e, s.22-29). 12. sayıda ise Hüsrev ilk önce şark derebeyliğinin tarihsel hukuki bir arka planı olduğunu vergiden uma’ya(hediyeleşmeye) kadar uzayan her türden kaynağa el koyma yöntemlerinin bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini ve dolayısıyla meselenin özünün sınıfsal olduğuna vurgu yapar. Ağa, Bey’in bu avantajlı konumunu kaybetmek istemediğinden dolayı reaksiyon verdiğinden bahseder. Bu durumu da Kürtlerin toplumsal yapısından hareketle açıklamaya yönelir. Ona göre Kürtler aşiret oldukları için milli bir amaçları olmadığı aksine sürekli aralarında sürtüşme ve rekabetin olduğu bir yapıya sahiptirler. Bu nedenle Kürt hareketi olmadığı gibi Kürt milletinden de bahsedilemeyeceğini iddia eder. Aksine sadece Kürtçe konuşan aşiretlerden müteşekkil Türk anasının olduğunu vurgular. Bu noktada özellikle “*Erzincan*” kitabının yazarı Ali Kemali’ye sıkça atıf yaparak bölgede yaşayan Türk’lerin nasıl Kürtleştirildiği ve esasında

Kürtleşmek demek ağaya, bey'in hukukuna dahil olmak olduğunu vurgular. Yazar, şark derebeyliğinin mili bir inkılap ile tasvifiye edilmesi gerektiğini vurgulayarak bunun olması halinde hem köle haline getirilmiş emek gücünün hem de aşiretler içinde eriyen Türk unsurlarının kurtulacağından bahseder. Bu noktada toprağın ağa ve beyin elinden alınması ise tek başına yeterli olmadığı iktisadi ve toplumsal ilişkilerin zaman içinde bey tarafından yeniden üretildiğini o nedenle esas olan derebeylik rejimini külliyen ortadan kaldıran bir çözüm önerisinde bulunmaktadır (Tokin, 1932/1980f, s.18-24).

Ulus devlet politikasının daha da belirginleşmeye başladığı 1930'lar Türkiye'sinde Kadro'nun Kürt sorununu feodalizm indirgeyip onu toprak üzerindeki her türden tahakküm ilişkileri şeklinde tanımlaması aslında şaşılacak bir durum değildi. Çünkü bir bütün olarak 1930'lu yıllarla sınırlı olmayan Kürt sorunun Türk kimliği içinde nasıl eritileceği meselesi Osmanlıdan kalan en büyük toplumsal yekûnu olarak durmaktadır. Toplumsal yapısından, örgütlenme düzeyine, kamusal alandaki görünümüne, iktisadi özne hallerinden siyasal arenadaki görünümüne kadar uzanan pek çok alanda bir büyük sorun alanı olarak görülen Kürt sorunu 1930'lu yılların Türklük tanımlaması içinde "Kürtleşmiş Türkler", "dağlı Türkler" gibi dönemin hegemonik söyleminin kristalize olmuş yansımalarıdır. Bu nedenle Kadro hareketinin Kürt toplumdaki toprak eşitsizliği meselesini Türkiye toplumundaki toprak eşitsizliğinin laboratuvarı imiş gibi gösterip bu eşitsizliği ise Kürt toplumunun sosyal yapısından kaynaklandığını ifade etmesi ve orta çağ'ın kırsaldaki örgütlenme şekli olarak göstermesi ve üstelik "şeytanlaştırmasının" garipsenecek yanı yoktu. Böylelikle Kürt sorunu sadece feodalizm sorununa indirgenerek toprak üzerindeki eşitsizlere dair tartışmalara önemli oranda Kürtler üzerinden anlatılacak bir varsayım alanına dönüştürülmüştür. Bu bağlamda Kadro dergisinin kırsaldaki mülkiyet eşitsizlikleri meselesini ele alırken hem örnekleri Kürt feodalitesi ile sınırlı tutması, hem de Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerin ulus devletin ekonomisine eklemlenmesinin gecikmiş olmasının sıkça vurgulanması asli nedenin daha az görünür olması için "kullanılabilir" bir tartışma alanı sağlıyordu.

1930'lar söyleminin feodalizm üzerinden çerçevelediği eşitsizlik kuşkusuz ki aynı zamanda ulusal pazara ve onun gerektirdiği iktisadi üretim araçlarına olan bağlılığın zayıf olmasıyla birlikte düşünüldüğünde sorunun daha yapısal bir yerde aranmasının yerinde olacağıydı. Nitekim dönemin öncesinde yapılan iki sayım kırsaldaki bu eşitsizliğin veri düzeyindeki makro çerçevesinin yanısıra teknolojik ve ulusal ekonomiye eklemlenme konusundaki zayıflıkların/eşitsizliklerin nedenini daha çok açığa çıkaracak politik ekonomik önermelerdir. Buna göre 1912-3 Osmanlı tarım sayımlarında ülkenin

Anadolu'sunda yaklaşık bir milyon ailenin %95'nin toplam toprakların %35'ine sahip olmasına karşılık, ailelerin %1'nin topraklarının %39'una ve %4'ünün topraklarının %26'sına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı verilerin mekânsal dağılımına bakıldığında ise 50 dekardan az toprağa sahip olan ailesi sayısı toplam ailesinin %73.5 'ni meydana getirirken ölçeğin biraz küçültülmesi halinde eşitsizlik daha netleş ki bu miktarın da 10 dekarın 50 dekara oranı %35 olmaktadır. Bölgeler arasındaki dağılımında ise Akdeniz bölgesinde 50 dekardan az araziye sahip olan köylülerin oranının %45 ile en düşük olduğu görülmektedir (Silier, 1981, s.9-10). Onu Güneydoğu Anadolu %62 ile takip etmektedir. Aile sayılarının yüzdelik bazdaki bu düşüklüğü iki bölge bazında karşılaştırıldığında meselenin etnisite ile açıklanamayacağını esas olarak toplulaştırmaların altında yapısal diğer faktörlerin de etkili olduğu görülmektedir. Küçük aile işletmeciliğinin yaygınlığına rağmen mekânın dekar bazındaki miktarının bu denli düşük olması tarımsal faaliyetin ancak kendi kendine yeten bir işletme düzeyinin yayınlığına delalet etmektedir. Bu verilere pazarla olan ilişki, iklim koşulları ve tarımsal teknolojideki yoksunluklar (Silier, 1981, s.10) eklenince tarımsal mekanların toplulaştırmasında bir taraftan Osmanlı tarımındaki mülkiyet ilişkileri ile yerel seçkinlerin arasında merkezi devletten bağımsız olmayan her türden iktidar ilişkilerinin üretmiş olduğu eşitsizlikler etkili olur iken diğer taraftan ise tarımda ticarileşme ile başlayan kapitalizme eklemleme serüvenin sermaye yoğunlaşmasıyla birlikte toprak üzerindeki toplulaşmanın etkili olduğu gözden kaçmamaktadır.

Nitekim Kadro'nun da içinde yer aldığı erken cumhuriyet döneminin aydınlarınca vurgulanan önemli tartışma alanlarından olan topraktaki eşitsizlik meselesi hakkında yapılan anket çalışması toprağın toplulaşmasının bölgeler bazındaki değerlendirmesinde 5000+ dekar üzerindeki arazilerin %74.1'i kapitalist üretim ilişkilerinin görece olarak en gelişkin olduğu Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde, %20.1'i İç Anadolu'da ve %5.8'i Doğu Anadolu'dadır (Silier, 1981, s.70). Fakat Silier bu durumun bazı noktalarına şerh düşmek zorunda kalmasını "saklama yönteminin" etkisiyle olduğunu belirttikten sonra Kanbolat tarafından yapılan çalışmanın özellikle Doğu Anadolu'da saklama yönteminin yaygınlığını açığa çıkardığını vurgular. Bu çalışmaya göre söz konusu yüzdelerin bölgeler arasındaki değerlerinin %55.5'i Ege, Marmara ve Akdeniz, %29.8'i Doğu Anadolu'da ve 14.7'si İç Anadolu bölgesidir (Silier, 1981, s.71). Verilerin Doğu Anadolu'daki farklılaşmasına rağmen toprağın toplulaştırılmasını Doğu'daki feodalizm ile tartışmaya eklemlemek yanlış olmamakla birlikte tek başına yeterli olmamaktadır. Bu tartışmanın erken cumhuriyet döneminde çok az değişiklik gösteren nicel değerleri ile birlikte özellikle belirli bölgeleri merkeze alan içeriğinin Kadro'ya da sirayet etmiş

olmasına karşın nicel verilerin makro çerçevesi şu şekildedir. 1927 yılı verilerinde köylülerin yaklaşık %76'sı kullanıma uygun toprakların %7.3'nü elinde bulundurdukları görülmektedir. Yine bu ¾'lük kesimin elindeki teknolojik donanım ise Türkiye tarımsal donanımının %20'sine denk gelmektedir. Buna karşılık büyük toprak sahipleri olarak tariflenen ister yarı-feodal olsun ister olmasın çoğunlukla kent merkezlerinde oturan 20 bin ile 200 bin dekar toprak üzerinde tasarrufta bulunan büyük toprak sahipleri ki bunlar yoğun olarak Doğu Anadolu, Batı Anadolu ve Akdeniz bölgelerinden yaşamaktadırlar (Silier, 198, s.14). Dolayısıyla kırsalın mülkiyet dağılımındaki durum ortakçılık ve yarıcılık mekanizmalarını ortaya çıkarmaktadır. Bu üretim ilişkilerinin yansırı tarımsal teknoloji ve pazara eklemlenin daha yoğun olduğu Adana gibi kentlerde ücretli tarım işçisinin hatırı sayılır bir sayı olduğu görülmektedir. Nitekim Adana'da bu sayı 70.000 kişiyi bulmaktadır. Orta köylülüğün oldukça ince bir katman olduğu ve iki ucun eşitsizlikleri daha yoğun olarak temsil ettiği Türkiye kırsalının 1927 yılı sayımlarına göre aile başına net 25 hektar ekili alan ve 110 dekar brüt tarım alanına sahiptir (Silier, 1981, s.15-16).

Erken cumhuriyetin kırsal toplumsal eşitsizlik tonlarını anlatan bu nicel veriler aslında kriz ile birlikte kırsalın yaşadığı sorunun ne denli tahripkâr olduğunun resmini açıklar niteliktedir. Tarımın ticarileşmesi ve piyasa ilişkilerinin krizle birlikte ortaya çıkan durumu köylüler üzerinde daha derin izler olarak kalmıştır. Dolayısıyla Kadro dergisi ile sınırlı olmayan erken cumhuriyet dönemi kırsal tartışmaları ve yönetici elitlerin bu konudaki çözüm arayışları dönemin ana tematikleri olmaya devam etmiştir. Bir farkla ki tarım ve sanayi ikilemi içinde yaşanan tartışmaların iktisadi devletçilik ile sanayi öncelikli bir rotaya evrileceğinin önemli bir aşamasıdır. Bu durumun esaslı sonuçları ise buğday kanunu etrafında yaşanan kaynak aktarımı ile kendini daha net ortaya çıkarmaktadır ki; devletçilik aslında kırsalın ulus ekonomisine nasıl bir çerçevede eklemleneceğinin önemli bir sembolü olmuştur.¹⁷

SONUÇ

Geç kapitalistleşen bir ülke olarak Türkiye'nin büyük dünya krizine yakalanışında ülke ekonomisinin merkez gücü olan tarım sektöründe yaşanan olumsuzluklar tarımın krizden etkilenişine en tipik örneğini temsil eder. İktisadi devletçilik fikri merkezinde kırsal/köylülük tartışması Kadro dergisinin de

¹⁷ Bakınız: Nadir Özbek, "Kapitalist Rejim ve Popülizmin Sınırları: Büyük Buhran ve Buğday Alım Politikaları, 1932-1937", *Toplum Bilim*, içinde (219-240), sayı 96, İstanbul: Birikim Yayınları, Bahar, 2003.

yoğunlaştığı alanlardan bir olmuştur. Bu bağlamda sahneye davet edilmesinin vermiş olduğu çekingenlik ile soruna dair tespit ve çözüm önerilerinde bulunan Kadro hareketi bunu yaparken Türkiye iktisadi düşünce tarihi içinde önemli bir yer edinen milli iktisat söylemi ile görece devletin yönetim politikalarında hiç gözükmeyen Marksist bakış açısı arasında flu bir alan yaratarak ama esas olarak terakkiden kalkınmacılığa uzanacak olan modernist söylem içinde fikrilerini ortaya koymuştur. Üstelik bu fluluk Kadro hareketinin ulusal sol olarak tanımlanmasına alan açmıştır. Bir bütün olarak bakıldığında ise milli iktisat ve dolayısıyla tarihçi okulun izlerinin daha belirgin olduğu çözümler setinde, Kadro hareketi esasında Türkiye iktisadi düşüncesinde yapısal durumunda etkisiyle ortaya çıkan temel sorun alanlarına dair bakışını yine o hattan önemli oranda kopmadan ortaya koymuştur. Bu bağlamda kırsalın mülkiyet eşitsizliği, rant meselesi, rekolte, kırsaldaki toplumsal kesimler arasındaki gerilimler ve sömürü ağları, tarımda teknolojik gelişme, tarımın ulusal pazara eklemelenmesi, toprak ağalığı ve Kürt sorunu ile erken Cumhuriyetin feodalizm etrafındaki anlatısı başlıca sorunlar olarak Kadro dergisinin üzerinde durduğu konular olmuştur. Bu konuları sorunsallaştırırken Marksist bir perspektif ile çözüm üreteceğini söylemek ile birlikte iktisadi devletçilikte çözüm araması bir çelişkinin ötesinde kendisine çizilen sınırlarla ilgilidir. Dolayısıyla bütün bu konulardaki çözümün iktidarın kırsaldaki rıza üretme çabasına bir entelektüel katkının ötesine geçememiş olması bile tek başına söylem üretimine olan desteği olarak görülmelidir. Nitekim 1930'lar Türkiye'sinin kırsal politikaları üzerine yazılan metinlerde de görüleceği üzere eşitsizlikleri tamamen ortadan kaldıran bir perspektifin yerine kamuya ait kimi arazilerin dağıtımı etrafındaki tartışmalar ile kent merkezlerinde erken dönem sanayileşmenin maliyetindeki önemli girdilerden olan tüketim malları (buğday önemli bir örnektir) uygun şartlarda aktarılmasını sağlamanın ötesine geçememiştir.

Sonuç itibarıyla Kadro hareketi 1930'lu yıllar ekonomi politiğinde milli iktisat okumaları ile ulusal sol arasında bir yerden davet edildiği devletçilik tartışmalarında belirli oranlarda dönem politikaları üzerinde etkili olmuştur. Fakat bu etki tek başına Kadro'ya mal edilmeyecek kadar da nettir. Ama her şeye rağmen dönem iktisadi politikalarının kırsal kesimler neznindeki düşünüş sürekliliğine kısmen etkide bulunmuş bir hareketten bahsetmek sonrası kimi uygulamalar gözönüne alındığında yerinde bir değerlendirme olur. İktisadi devletçilik bağlamında kırsal politikaları için önerdiği toprağın dağıtımı sonucunda eşitsizliğin giderilmesinden başlayacak olur isek topraklandırma kanunu çerçevesinde başlayan tartışma Türkiye'de ancak II. Dünya savaşında kanunlaşması Kadro'dan öteye kamusal bir meşruluk sorunu olduğu dönem yöneticileri ve aydınlarınca sıklıkla vurgulanmıştır. Bu durum Kadrocular

tarafından da sıklıkla vurgulanmıştır. Buğday kanun ile başlayıp Toprak Mahsulleri Ofisi şeklinde kurumsallaşan tarımsal ürünlerin fiyatlandırması çoğunlukla piyasa fiyatının sınırları içinde kalsa bile kırsala devlet müdahaleciliğinin tartışıldığı bir dönemde hayata geçirilmiş olması Kadro ile sınırlı olmayan devletçilik tartışmalarının geldiği uygulama seviyesinin tipik bir örneğidir. Bütün bu örnekler Kadro'nun iktisadi düşüncenin içindeki yerini ise; doğduğu Türkiye iktisadi düşüncesinin kırsala bakışındaki düşünsel süreklilik içinde kendisinden sonraki tartışmalarda yer eden önemli bir dergi çevresi olarak hep tartışla geldiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Ataberk, K. (2011). Kadro'yu ve Kadroculuğu Takdim. Ö. Erdem (Yay. Haz.), *Kadro Aylık Fikir Mecmuası Tıpkı Basım (1-18. Sayılar) 1932-1933*, C.1 içinde (s. XXXII-CIII). İleri yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1987). *İnkılâp ve Kadro*. Remzi kitapevi.
- Aydemir Ş. S. (1932/1980). Kadro. C. Alpar (Yay. Haz.). Kadro, 1(1). 3, Ankara iktisadi ve ticari ilimler akademisi.
- Başar, A. H. (1981). *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*. Ankara iktisadi ve ticari ilimler akademisi yayınları.
- Başkaya, F. (2004). *Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına: Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi*. Türkiye ve Orta-Doğu forumu vakfı.
- Boratav, K. (1982). *Türkiye'de Devletçilik*. Savaş Yayınları.
- Hunt, E. K. (2005). *İktisadi Düşünce Tarihi* (Çev. Müfit Günay). Dost kitabevi.
- Gülalp, H. (1983). *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*. Yurt yayınları.
- Keyder, Ç. (1979). *Emperyalizm Azgelişmişlik ve Türkiye* (2. Basım). Birikim yayınları.
- Keyder, Ç. (1983). *Toplumsal Tarih Çalışmaları*. Dost Kitabevi yayınları.
- Kıvılcımlı, H. (1992). *Yol 2*. Bibliotek yayınları.
- Koraltürk, M. & Çein, C. (2005). Türkiye'de liberal iktisadi düşünce. M. Yılmaz (Ed), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Liberalizm* C.7 içinde (s. 316-355). İletişim yayınları.
- Nedim, V. (1932/1980). Donan ziraat kredilerine karşı. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 1(7), 11-15. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.

- Özbek, N. (2003). Kapitalist rejim ve popülizmin sınırları: büyük buhran ve buğday alım politikaları, 1932-1937. *Toplum Bilim*, (96), 219-240.
- Özgür, M.E. & Yücel, K.A. (2017). Kadro'nun maddeci tarih yazımı: Türkiye ve Osmanlı tarihinde derebeylik rejimi. M. Erdem Özgür, A. Duman & A. Y. Kaya (Ed), *Türkiye'de İktisadi Düşünce* içinde (s. 199-232). İletişim yayınları.
- Özveren, E. (2017). İster istemez karşılaştırmalı ve dışa bağımlı iktisadi düşünce tarihimiz: Gözlemler ve sorunlar. M. Erdem Özgür, A. Duman & A. Y. Kaya (Ed), *Türkiye'de İktisadi Düşünce* içinde (s. 13-48). İletişim yayınları.
- Aydemir, S.S. (1932/1980). Türk tütüncülüğü ve iktisadi devletçilik. C. Alpar (Yay. Haz.). *Kadro*, 1(2). 41-45, Ankara iktisadi ve ticari ilimler akademisi.
- Sağlam, M. A. (2013). *İkinci Dünya Savaşı Boyunca Toprak Mahsulleri Ofisi Üzerinden Cumhuriyet'in Hububat İdaresi Politikaları (1938-1945)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Bilim Dalı.
- Silier, O. (1981). *Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*. Boğaziçi üniversitesi.
- Tekeli, İ. & İlkin S. (2007). Çiftçiyi topraklandırma kanunu'nun çıkarılması. *Kebikeç Tarım Dosyası I*, (23), 209-246.
- Tekeli, İ. & İlkin S. (2003). *Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocular ve Kadro'yu Anlamak*, Tarih vakfı yurt yayınları.
- Teoman, Ö. (2015). Tek parti dönemi Türkiye'sinde Kadro hareketinin kırsal kalkınmaya bakışı: Karl Kautsky'nin görüşleri çerçevesinde bir değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*, 39(3). <http://mulkiyederigi.org/article/view/5000148375/5000135037>, Erişim tarihi: 15.06.219.
- Tökin, İ. H. (1990). *Türkiye Köy İktisadiyatı*. İletişim yayınları.
- Tökin, İ. H. (1932/1980a). Anadolu'da bir köy tipi. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 2(13), 17-21. Ankara iktisadi ve ticari ilimler akademisi
- Tökin, İ. H. (1932/1980b). Türkiye'de toprak ağalığı. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 1(9), 23-29. Ankara iktisadi ve ticari ilimler akademisi.
- Tökin, İ. H. (1932/1980c). Anadolu köyünde bünye tahavvülü. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 2(14), 18-24. Ankara iktisadi ve ticari ilimler akademisi.

- Tökin, İ. H. (1932/1980d). Köy iktisadiyatında teknik inkılap. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 1(2), 15-21. Ankara iktisadi ve ticari ilimler akademisi.
- Tökin, İ. H. (1932/1980e). Şark vilayetlerinde derebeylik I. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 1(11), 22-29. Ankara iktisadi ve ticari ilimler akademisi.
- Tökin, İ. H. (1932/1980f). Şark vilayetlerinde derebeylik II. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 1(12), 18-24. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Tökin, İ. H. (1932/1980g). Türkiye köy iktisadiyatında borçlanma şekilleri. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 1(3), 25-34. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Tökin, İ. H. (1932/1980h). Türkiye’de derebeylik rejimi. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 1(7), 16-23. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Tökin, İ. H. (1932/1980i). Türkiye’de derebeylik rejimi. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 1(8), 30-35. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Tökin, İ. H. (1932/1980j). Türkiye’de köy iktisadiyatında toprak rantı. C. Alpar (Yay. Haz.), *Kadro*, 1(4), 10-14. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
- Türkeş, M. (1999). *Kadro Hareketi Ulusçu Sol bir Akım*. İmge kitabevi.
- Ünsaldı, L. (2014). *Bir Ekonomizm Eleştirisi: Türkiye’de Kalkınma Fikri*. Heretik yayınları.
- Varlı, A. (2012). Kadro dergisi üzerinden bir deneme: “Milli iktisattan devletçiliğe”. *Öneri Dergisi*, 10(37), 167-174.